

Svetinje nisu turistički proizvod. Srbija i Srpska pravoslavna crkva moraju na vreme da zaštite pravo na svoje nasleđe

Pitanje novih pravila o turističkim vodičima na Kosovu i Metohiji na prvi pogled može delovati kao još jedna administrativna tema. Nije. U svojoj suštini ono se tiče nečeg daleko ozbiljnijeg: ko ima pravo da odlučuje ko ulazi u srpske pravoslavne svetinje, ko u njima govori o njihovoj istoriji i ko će sutra određivati kako će se Visoki Dečani, Pečka patrijaršija, Gračanica, Bogorodica Ljeviška i druge naše svetinje predstavljati svetu.

Tu ne govorimo o muzejima. Govorimo o živim manastirima i crkvama, o mestima u kojima se služi liturgija, gde žive monasi i monahinje, gde dolaze vernici, gde se pale sveće za žive i upokojene, gde generacije našeg naroda dolaze na molitvu i poklonjenje. Njihova istorijska i kulturna vrednost jeste ogromna, ali pre svega to su svetinje Srpske pravoslavne crkve. Zato pitanje turističkih propisa ne sme da se posmatra samo kroz prizmu licenci, kazni i administrativnih procedura.

Prvo se uređuju vodiči, a zatim se postavlja pitanje ko tumači istoriju. Eparhija raško-prizrenska reagovala je još 28. jula, nakon što su pojedine pokloničke grupe dobile obaveštenja u vezi sa primenom novih pravila. Stav Eparhije bio je jasan i sasvim razuman: pokloničko putovanje nije isto što i komercijalna turistička tura. To bi trebalo da bude početna tačka svake ozbiljne rasprave.

Čovek koji odlazi u Dečane da se pokloni moštima Svetog kralja Stefana Dečanskog nije turista u istom smislu kao neko ko kupuje komercijalni aranžman za obilazak znamenitosti. Sveštenik koji vodi svoje vernike nije turistički vodič. Monah koji gostima govori o životu manastira nije zaposleni turističke organizacije. Ipak, problem postaje ozbiljniji kada se pogledaju obrazloženja institucija koje sprovode turističke propise. U poslednjim kontrolama navedeno je da rad nelicenciranih vodiča može da utiče na način na koji se predstavljaju istorija, kulturno nasleđe i vrednosti turističkih lokaliteta. Tu više ne govorimo samo o licenci. Govorimo o kontroli nad tumačenjem istorije. A upravo tu Srpska pravoslavna crkva, država Srbija i naša stručna javnost moraju da budu krajnje oprezni.

Jer pitanje je jednostavno: ko će sutra posetiocu u Visokim Dečanima objasniti gde je došao?

Ko ima poslednju reč u Dečanima? Visoke Dečane podigao je srpski kralj Stefan Dečanski. Gračanica je zadužbina kralja Milutina. Pečka patrijaršija je vekovima bila duhovno središte Srpske crkve. Bogorodica Ljeviška pripada jednom od najznačajnijih slojeva srpske srednjovekovne duhovne i umetničke baštine. To nisu stvari o kojima se pregovara kroz dnevnu politiku. Postoje povelje, ktitorski natpisi, freske, arhivi, crkvena dokumentacija, istorija umetnosti i vekovi kontinuiteta. Zato pitanje nije da li posetioci treba da dolaze. Treba da dolaze. Treba da vide. Treba da uđu u te svetinje i da razumeju šta one jesu. Ali nije svejedno ko će im to objasniti.

Ako turistička administracija dobije mogućnost da sama određuje ko sme da vodi grupe i kako se istorija nekog mesta predstavlja, onda se otvara prostor za nešto mnogo ozbiljnije od obične turističke regulative. Otvara se pitanje kontrole nad istorijskim narativom.

Pravni okvir Srpske pravoslavne crkve daje mnogo više prostora nego što se često misli. Ovde treba biti precizan. Srbija nikada nije prihvatila Ahtisarijev plan kao statusno rešenje, niti ga je Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija usvojio. Za Srbiju je polazna tačka Rezolucija 1244 Saveta bezbednosti UN. Međutim, postoji jedna važna činjenica koju treba koristiti. Institucije u Prištini su veliki deo sopstvenog sistema zaštite Srpske pravoslavne crkve gradile upravo na odredbama koje potiču iz Aneksa V Ahtisarijevog predloga. Ako su te odredbe prihvaćene kao deo njihovog pravnog okvira, onda se ne mogu uzimati samo one koje odgovaraju jednoj strani.

Upravo u tom aneksu postoje veoma važne zaštitne odredbe. Član 1.5 predviđa da Srpska pravoslavna crkva ima veoma široku samostalnost u upravljanju svojom imovinom i pristupu svojim prostorima. Dalje se predviđa da pristup institucija objektima SPC, po pravilu, zahteva saglasnost Crkve, osim u jasno određenim vanrednim okolnostima. Još važnije, SPC se podstiče da omogući pristup javnosti radi boljeg razumevanja verskog, kulturnog i istorijskog značaja svojih svetinja. Podstiče. Ne nalaže joj se da svoj manastirski prostor bezuslovno prepusti komercijalnoj turističkoj upotrebi. A možda najvažnija odredba jeste ona koja se odnosi na predstavljanje srpskog pravoslavnog nasleđa u turističke, naučne, obrazovne i druge javne svrhe. Tu se traže konsultacije sa Srpskom pravoslavnom crkvom i puno poštovanje srpskih istorijskih i verskih tradicija. To je suštinski važno. Jer ako neko želi da koristi naše manastire kao turističke lokalitete, onda ne može istovremeno da ignoriše Crkvu kojoj oni pripadaju.

I lokalni propisi ostavljaju prostor verskoj autonomiji. Propisi koji se primenjuju u Prištini sadrže odredbe koje ne mogu jednostavno da se zaobiđu. Zakon o slobodi veroispovesti štiti pristup poklonika i gostiju verskim objektima, ali istovremeno priznaje verskim zajednicama pravo da, u okviru sopstvene samouprave, regulišu i ograniče pristup svojim mestima. To je sasvim logično. Manastir mora imati pravo da odredi vreme posete. Mora imati pravo da zatvori pojedine delove kompleksa. Mora imati pravo da zabrani fotografisanje tamo gde to nije primereno. Mora imati pravo da prekine turističke posete tokom bogoslužjenja. I mora imati pravo da kaže da neko ko je dobio turističku licencu od državnog organa nema automatski pravo da uđe u manastir i tamo vodi grupu bez saglasnosti bratstva ili Eparhije. To nije nikakav ekstremni zahtev. To je elementarna verska i imovinska autonomija.

Ne treba zatvarati kapije. Treba utvrditi ko o njima odlučuje. Bilo bi pogrešno odgovoriti na ovu situaciju zahtevom da se manastiri zatvore za Albance, strance ili javnost. Takva politika bi bila kratkovida. Naše svetinje treba da budu otvorene ljudima koji dolaze sa poštovanjem. Neka vide Dečane. Neka vide Gračanicu. Neka uđu u Pečku patrijaršiju. Neka vide freske, arhitekturu i vekove života koje niko ne može izbrisati. Ali otvorenost ne znači odricanje od prava. Kapija može biti otvorena, a da i dalje bude jasno ko je domaćin. To je razlika koju moramo da napravimo.

Srpska pravoslavna crkva treba da ima poslednju reč o tome kada se ulazi, kako se ulazi, gde je fotografisanje dozvoljeno, ko može da vodi organizovane grupe i ko u okviru crkvene imovine predstavlja istoriju i duhovni značaj svetinje. To nije zatvaranje. To je red.

SPC sada treba da uradi više od saopštenja. Eparhija raško-prizrenska je reagovala na vreme, ali saopštenje ne može biti kraj priče. Potrebna su jasna pravila. Srpska pravoslavna

crkva bi trebalo da donese poseban protokol o pristupu manastirima i crkvama na Kosovu i Metohiji. U njemu bi trebalo jasno razlikovati pokloničke grupe, pojedinačne posetioce, komercijalne turističke grupe, medije, naučne delegacije, školske i univerzitetske posete, profesionalno fotografisanje i snimanje. Mora da bude jasno ko sme da vodi grupu unutar crkvene imovine i pod kojim uslovima. Mora da bude jasno kada je potrebna prethodna saglasnost. Mora da bude jasno da se profesionalno turističko vođenje unutar manastirskog prostora ne može podrazumevati samo zato što neko poseduje licencu izdatu u Prištini. Takva pravila treba objaviti na srpskom i engleskom jeziku i dostaviti ih ambasadama, međunarodnim misijama, turističkim agencijama i organizatorima pokloničkih putovanja. Ne treba čekati da neko drugi prvo napiše pravila za naše svetinje.

Srbija mora da pređe sa reakcije na sistem. I država Srbija ovde ima svoj deo odgovornosti. Ne da upravlja Crkvom. Ne da određuje kako će SPC voditi svoje manastire. Već da učini ono što država mora da učini kada je ugrožen jedan od najvažnijih slojeva njenog istorijskog i kulturnog nasleđa. Ministarstvo spoljnih poslova, Ministarstvo kulture, Kancelarija za Kosovo i Metohiju i relevantni stručnjaci treba, u dogovoru sa SPC, da pripreme ozbiljan pravni memorandum. Ne politički pamflet. Ne još jedno saopštenje. Dokument. Sa tačnim članovima zakona, sa međunarodnim obavezama, sa pitanjima imovinskih prava, sa pravom na slobodu veroispovesti, sa statusom živih manastirskih zajednica. Takav dokument treba dostaviti UNMIK-u, KFOR-u, EULEX-u, OEBS-u, UNESCO-u, Savetu Evrope, Evropskoj uniji i državama Kvinte. Treba tražiti jasne pisane odgovore. Da li se pokloničko putovanje smatra turističkom uslugom? Može li sveštenik koji vodi svoje vernike biti tretiran kao turistički vodič? Može li neko sa lokalnom turističkom licencom da uđe u manastir bez saglasnosti SPC i tamo vodi grupu? Može li zvanična turistička organizacija da predstavlja istoriju srpske pravoslavne svetinje bez stvarne konsultacije sa Crkvom? To su pitanja na koja odgovor ne sme da zavisi od raspoloženja inspektora na terenu.

Moramo imati i svoje ljude koji će govoriti o našoj baštini. Postoji još jedna stvar o kojoj se malo govori. Nije dovoljno samo braniti pravo SPC da odlučuje ko ulazi. Moramo imati ljude koji znaju da svetu objasne šta su naše svetinje. Na srpskom. Na engleskom. Na francuskom. Na nemačkom. Bez velikih reči i bez potrebe da se bilo kome dokazuje nešto vikom. Dokumentima. Poveljama. Natpisima. Arhivima. Istorijom umetnosti. Arheologijom. Crkvenim izvorima. Dečani ne moraju da se brane parolama. Imaju Dečansku hrisovulju. Gračanica ne mora da se objašnjava političkim govorom. Ima kralja Milutina, kitorske natpise, freske i vekove neprekidnog crkvenog života. Što više imamo dokumentovanog znanja, manje prostora ostaje za naknadno prepravljjanje istorije.

Svaki incident mora da postane dokument. Ako sutra neka poklonička grupa bude zaustavljena, kažnjena ili uslovljena angažovanjem određenog vodiča, nije dovoljno da se to prepričava po društvenim mrežama. Mora se znati datum, mesto, ko je doneo odluku, na osnovu kog člana, ko je bio prisutan, da li postoji pisano rešenje, kolika je kazna, da li je grupa bila poklonička ili turistička, da li je sa njom bio sveštenik. Isto važi i za pokušaj da neko bez saglasnosti Crkve organizuje profesionalno vođenje unutar manastirskog prostora. Jedan incident je događaj. Deset uredno dokumentovanih incidenata već mogu pokazati obrazac. A bez dokumentacije nema ozbiljnog međunarodnog nastupa.

Ovo nije pitanje turizma. Na kraju se čitava stvar svodi na jednu jednostavnu razliku. Pitanje nije da li će neko moći da poseti Gračanicu. Naravno da treba da može. Pitanje je ko će

određivati šta se dešava kada pređe manastirsku kapiju. Ko će voditi grupu. Ko će govoriti o istoriji. Ko će određivati pravila. Ko će imati poslednju reč. Jer kontrola nad nekim kulturnim nasleđem ne počinje uvek oduzimanjem kamena ili zemlje. Ponekad počinje mnogo tiše. Promenom table. Promenom vodiča. Promenom jedne rečenice u turističkoj brošuri. Novim nazivom. Drugaćijim objašnjenjem. I posle dovoljno vremena nova generacija više ni ne zna šta je ranije pisalo.

Zato odgovor ne sme biti zatvaranje kapija. Odgovor mora biti pametniji. Otvorene svetinje. Slobodno pokloništvo. Jasna pravila SPC. Pravna zaštita. Sopstvena dokumentacija. Ljudi koji znaju našu istoriju i umeju da je prenesu svetu. I potpuno jasno načelo: dobrodošao je svako ko u svetinju dolazi sa poštovanjem, ali o životu, poretku i predstavljanju srpske pravoslavne svetinje ne može odlučivati niko mimo Crkve kojoj ta svetinja pripada.

Aleksandar Spasic - Srpski Most

Tekst se oslanja na Rezoluciju Saveta bezbednosti UN 1244 (10. jun 1999), koja ostaje polazna tačka za status Kosova i Metohije prema Srbiji; na Aneks V (Versko i kulturno nasleđe) Sveobuhvatnog predloga za rešenje statusa Kosova (Ahtisarijev plan) iz 2007, posebno član 1. koji SPC-u garantuje široku samostalnost u upravljanju imovinom, pristupu prostorima i predstavljanju nasleđa uz konsultacije i poštovanje srpskih tradicija; na Zakon br. 02/L-31 o slobodi veroispovesti na Kosovu (2007), član 8, koji štiti pristup poklonika i gostiju, ali istovremeno priznaje verskim zajednicama pravo da u okviru samouprave ograniče pristup svojim objektima; kao i na činjenicu da su Visoki Dečani, Pečka patrijaršija, Gračanica i Bogorodica Ljeviška upisani na Listu svetske baštine UNESCO-a (2004/2006) i nalaze se na Listi ugrožene svetske baštine.